

tananyagát és tankönyveit egyeztetni hivatott két- és többoldalu megbeszélések is. Helyes lenne az ilyen jellegű — már korábban megindult — munkálatok intenzitását fokozni, hiszen „a szocialista országok gazdasági integrációjának komplex programja a baráti országok együttműködésének fejlődésében új, minőségileg magasabbrendű szakasz kezdetét jelenti” (N. P. KUZIN).

Valóban: nagyon fontos, hogy a korszerű műveltségről és a készülő új tantervekről folyó vitákban a jelenleginél sokkal határozottabban vegyük figyelembe az integrációs folyamatokból fakadó pedagógiai szükségleteket, még jobban figyeljünk a többi szocialista országban végbemenő pedagógiai változásokra. Többek között: a baráti államokban tanított történelem tananyagra és történelemtanítási módszerekre is.

SZEBENYI PÉTER

„VÁLTOZÓBAN AZ EURÓPAI EGYETEM”

A Bukarestben 1973. november 26. és december 5. között az UNESCO által megrendezett európai felsőoktatási miniszteri konferenciával egyidőben jelent meg az UNESCO nevelésügyi folyóiratának, az angol nyelven *Prospects* címen közreadott kiadványának 1973. évi 4. száma, melynek legfőbb tanulmányait tematikailag a fenti cím fogta egybe.

A szám bevezetőjét HERMAN József professzor írta, aki jelenleg Párizsban az UNESCO titkárságának felsőoktatási főosztályát vezeti. „Azok számára, akik figyelemmel kísérik az európai egyetemek fejlődését — írja —, kétségtelen, hogy kényes pontot érint az a tény, hogy társadalmi berendezkedéstől függetlenül az európai országok egyetemein jelentős változások mennek végbe.” Úgy véli, hogy ezek a változások nem szakíthatók el sem az egyetemi hallgatók számának ugrásszerű növekedésétől, sem az 1968-i diákmegmozdulásoktól, megítélése szerint azonban túlzott leegyszerűsítés lenne a változások okait kizárólag erre a két tényezőre visszavezetni. A társadalmi-kulturális fejlődés, a nevelési rendszerek egészének fejlődése, valamint a sokat emlegetett tudományos-technikai forradalom mind nagy hatással vannak a felsőoktatásra, s ma még nem lehet megmondani, hogy a változások hová vezetnek, s hogy egyáltalán mennyire jelentősek.

Alain TOURAINE francia szociológus, a Párizs-Nanterre-i egyetem szociológiai tanszékének vezetője, a francia Szociológiai Társaság alelnöke az *egyetemi integrációval* kapcsolatos kérdéseket vizsgálja „Death or change of the universities?” című tanulmányában. Meghatározása szerint az egyetem három, egymással szorosan összefüggő feladatot ellátó intézmény: a tudás megteremtésével, átadásával és alkalmazásával foglalkozik vagyis kutatással, tanítással és képzéssel. Hogyan tudja a mai egyetem ezt a hármas feladatot ellátni? Az amerikai és a francia egyetem képviseli a két szélsőséget: az előzőre az abszolút integráció, az utóbbira ennek teljes hiánya jellemző. E két pólus között áll az angol és a nyugatnémet egyetem, ahol a kutatás és az általános oktatás az egyetemen, a szakmai képzés pedig más intézményekben folyik; különbözik ezektől a szovjet egyetem, ahol viszont a kutatás történik az egyetem falain kívül.

Felmerül azonban a kérdés: vajon e típusok egyike legyen a követendő, vagy valamilyen más, új forma? Az integráció és a szakmai függetlenség kapcsolatát tekintve a szerző úgy véli, hogy a francia típusú egyetemeken a hallgatók és a tanárok sokkal függetlenebbek, mint másutt, mert

az egyetem az állammal, és nem egy társadalmi osztállyal áll kapcsolatban. Az abszolút autonóm egyetem ma már csak illúzió, hiszen minden egyetemnek szüksége van egy finanszírozó intézményre, és egy közegre, amely ezt a finanszírozást elfogadja. E két tényező kapcsolata azonban nagyon sokféle lehet: az egyetem finanszírozó partnere például egy új, felemelkedő osztályt képvisel és annak mobilitásán keresztül a nyílt társadalom eszméjét hirdeti, amelyben ő kulcspozíciót foglal el, mindezek következtében azonban TOURAINE szerint az egyetem tanárainak és hallgatóinak csekély önállóságot biztosít; — vagy a finanszírozó partner az állam érdekeit képviseli vagy éppen maga az állam: ebben az esetben — véli a szerző — „a jelen nem törekszik a múlt teljes eltörlésére”, s ennek következtében az egyetemi tanárok és hallgatók önállóbbak, az egyetem „a társadalom intelligenciáját” képezi, amelynek feladata az állami feladatok ellátása.

A szerző szerint sok szó esik mostanában az egyetem válságáról, de arról, hogyan lehetne ebből kilábalni, annál kevesebb. A kulcsszó — úgy tűnik — az alkalmazkodás, a hozzáillesztés. De mihez és hogyan? Az egyetem vagy alkalmazkodik a nagyvállalatok igényeihez, s akkor szinte kizárólagosan a szakmai képzésre szorítkozik; vagy pedig megpróbálja a három, sokszor ellentétes érdeket és feladatot — a kutatást, a tanítást és a képzést — összeegyeztetni, ami azonban a jelenlegi keretek között lehetetlen. Mégis e három összetevő szoros integrációját kellene megvalósítani, ahol egy erős, hatékony központi vezetés alatt az intézmények sora dolgozik együtt. E szervezeti forma többek között segítséget nyújtana a tudomány egységének visszaállítására, valamint a kutatási témák interdiszciplináris megközelítésére.

Ugyancsak az egyetem alapvető feladatainak elemzéséből indul ki Henri JANNE belga művelődésügyi miniszterhelyettes is, *az egyetem és a társadalom megváltozott kapcsolatát*, ennek okait és következményeit vizsgálva („The European university in society”). Szerinte a modern egyetem funkciói a következők: a társadalom kulcspozícióiban lévő szakembereinek képzése, tudományos kutatás, tanárképzés, saját oktatógárda kiválasztása és nevelése, oktató-kutató-hallgató közösség megteremtése. Az egyetem többé nem lehet a korlátozott számú elit képzésének színhelye. Ma azonban a legtöbb egyetemi intézmény még nem képes megfelelni ezeknek az újfajta követelményeknek.

A vizsgarendszer például nagyon jól bevált addig, amíg a társadalmi szelekció volt a cél. Ma már viszont nem azt kell lemérni, hogy mit nem tudnak a hallgatók, hanem inkább bő és gazdag ismeret- és tudásszerzési lehetőséget, széleskörű irányítást, tájékoztatási rendszert kell biztosítani számukra, minél elmélyültebb egyéni önművelő munkájuk érdekében.

Mentséggként említi a szerző, hogy a legtöbb egyetem hátrányos anyagi helyzetben van, s ez akadályozza a modernizálást. A megújítás azonban elsősorban nem anyagi kérdés — szögezi le. A változtatásokra jelenleg a legtöbb esetben az esetlegesség a jellemző, hiányzanak a jól átgondolt, alapos tervek; egy ilyen hosszútávú reform ugyanis csak akkor lehet sikeres, ha a felsőoktatás egészére vonatkozik.

Közismertek azok a tények, amelyek mellett szólnak, hogy az egyetemeknek aktívan be kell kapcsolódnuk a permanens nevelés rendszerébe. Ez egyrészt a posztgraduális képzés vállalását jelenti, másrészt olyan alapképzettséggel rendelkező hallgatók képzését, akik később képesek lesznek lépést tartani a tudományos fejlődés új eredményeivel, képesek lesznek saját tudásuk állandó, önerőből történő megújítására.

Ugyanakkor a technikai-tudományos fejlődés olyan anyagi megterhelést jelent az egyetem számára, hogy ezt már nem tudja önmaga vállalni, s csak más tényezőkkel együttműködve tud feladatainak eleget tenni. A társadalmi kapcsolatok új képletét jelenti ez a tény is.

„The university and research” című tanulmányában az *egyetemen folyó tudományos kutatások* problémáival foglalkozik A. N. MATVEJEV, a moszkvai Állami Egyetem fizikaprofesszora. Szerinte a tudományos-technikai forradalom következtében átszervezendő egyetemnek öt fontos feladatot kell ellátnia: 1. a hallgatók minél nagyobb önállóságra való nevelése; 2. a folyamatos újra- és továbbképzésre való képesség kifejlesztése; 3. alapkutatások végzése; 4. olyan általános képzés biztosítása, amely lehetővé teszi a jövőben létrejövő tudományokkal való foglalkozást; 5. az interdiszciplináris problémamegoldás képességének fejlesztése.

Az egyetemet elvégzett növendékek közül sokan helyezkednek el kutatóként különböző kutatóintézetekben; a kutató viszont nem lehet híjával a két legfontosabb tulajdonságnak: ismerje a megfelelő tudományos módszereket, s legyen képes ezek önálló alkalmazására. Az egyetemnek tehát igen fontos feladata, hogy erre felkészítse hallgatóit. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha az egyetemen is intenzív tudományos kutatómunka folyik. Ezt igen hasznosan össze lehet egyeztetni az ipar és a mezőgazdaság, az egész társadalom igényeivel is.

Az egyetemi válság egyik kivezető útját látja a *permanens képzés egyetemi formáinak megteremtésében* az angol Stuart MACLURE, a „Times Educational Supplement” szerkesztője. Szerinte az európai egyetem vagy szakemberszükségletet fedez, s ezért előre megtervezi felveendő hallgatóinak létszámát; vagy pedig „fogyasztói” érdekeket elégít ki, tehát nyitva áll mindenki előtt, aki egyetemi tanulmányokat kíván folytatni. Bár e két megoldás közötti átmenettel kísérleteznek jelenleg Svédországban, mégis kétségtelen, hogy az egyetem mai szervezeti-szerkezeti formái között lehetetlen e két szempontnak — mindkét szempont jogos — eleget tenni.

Mindkét szempont érvényesíthető lenne azonban, ha az egyetem a permanens képzés biztos bázisává épülne ki. A permanens képzés fontosságában mindenki egyetért, s ha ennek egyetemi struktúrája kiépül, akkor egyrészt elláthatná a régebben végzett szakembereknek a technikai-tudományos fejlődés következtében szükségessé váló újraképzését; másrésztől lehetőséget biztosítana arra, hogy ehhez mindenki hozzájuthasson. A szerző jó példának véli e koncepció megvalósítására az angol Nyílt Egyetemet (Open University).

A hallgatók számának növekedése nem elsősorban mennyiségi problémákat jelent, hanem jelentősen kihat az egyetem szerkezetének, az oktatás tartalmának és módszereinek minőségére is. A Német Szövetségi Köztársaságban az egyik legnagyobb problémát az okozza, hogy a különböző felsőoktatási intézmények egymástól teljesen elszigetelten működnek. A „kasztok” közötti mobilitás megteremtésének kísérlete a *Gesamthochschule*, ma még csak a tanár- és mérnökképzés területén. Ez a differenciált általános oktatási forma nem a különböző szakok adminisztratív egyesítését, hanem gyakorlati integrációját jelenti.

A tanárképzés hagyományos formája Nyugat-Németországban is a magyarhoz volt hasonló: külön intézmény foglalkozott a tanító- és a tanárképzéssel. Az új pedagógusképzési forma ezt a kettőt egyesíti. Ennek következtében a hallgatóknak két tanrendjük van: egy általános, és egy szakjuknak megfelelő speciális. A harmadik év befejezése után kapnak képesítést. Aki akar, az még egy évig tanulhat, s ezáltal a középiskola felső tagozatán való oktatásra is képesítést szerez.

Sok támadás éri az új felsőoktatási koncepciót, sokan egyenesen az egyetem halálát látják benne. Heinz DRAHEIM, a karlsruhei egyetem rektora szerint azonban — aki „The Gesamthochschule: a model of mobility” című tanulmányában

számol be ezekről a nyugat-németországi felsőoktatási reformtörekvésekről — éppen ez a korszerűsödés, ez a megújulás, nem pedig a megmerevedés ad lehetőséget a klasszikus német egyetem eszméjének megőrzésére.

Két jugoszláv szerző, Branko PRIBICEVIC (a belgrádi egyetem politikai tudományok fakultásának professzora) és Jovan GLIGORIJEVIC (a belgrádi egyetem rektora) szintén szervezeti kérdésekkel foglalkoznak s „Self-management in Yugoslav universities” című tanulmányukban a jugoszláv egyetemek önkormányzati rendezéséről számolnak be. Példaként a belgrádi egyetemet említik, amely tulajdonképpen huszonöt, azelőtt különálló intézmény egyezményes egyesülése. Az egyetemnek három olyan szerve van, amelyekben az összes szak képviselteti magát, s tagjai választás útján kerülnek ide: a közgyűlés, amely az egyetem általános és szakmai kérdéseivel foglalkozik; a végrehajtó tanács, amely a közgyűlés munkáját készíti elő s a határozatok végrehajtását ellenőrzi; s a két évre kinevezett rektor. Az egyetem központi szervei egyrészt a belső életet „ellenőrzik”, másrészt az egyetemen kívüli intézményekkel tartják a kapcsolatot.

A Német Demokratikus Köztársaság harmadik felsőoktatási reformjáról írt beszámolót a berlini Humboldt-egyetem rektora, Karl-Heinz WIRZBERGER („The third reform of higher education in the German Democratic Republic”). A hatvanas években végrehajtott egyetemi reform szerves folytatását jelentette a háború utáni és az ötvenes években lezajlott felsőoktatási korszerűsítési munkálatoknak. A jelenlegi reform célja a szakmai képzés színvonalának további emelése, a hallgatók politikai nevelésének fejlesztése, valamint az elméleti munka és az alapkutatások erősítése. Mindezekon kívül az egyetemi szervezetet rugalmasabbá kívánják átalakítani, az elkövetkezendő további reformok könnyebb és zökkenőmentesebb végrehajtása érdekében.

A *Prospects* e számában részletes bibliográfiai összeállítást is talál az olvasó, amely felöleli az európai egyetemek korszerűsítésével kapcsolatos nemzetközi szakirodalom legfrissebb és legfontosabb műveit.

SZABÓ MÁRTA

AZ OKTATÁS DIFFERENCIÁLÁSA A SZOCIALISTA ORSZÁGOKBAN ÉS NÉHÁNY TÖKÉS ÁLLAMBAN

A szocialista országokban a kötelező középfokú oktatás megvalósításának egyik jelentős útja az oktatás differenciálása, amely a legjobb lehetőségeket kínálja az oktatással szemben támasztott társadalmi követelmények és a tanulók egyéni képességeinek, érdeklődési körének összhangba hozására. A képességek szerinti differenciált oktatás — belső és külső differenciálás útján valósul meg.

A *belső differenciálás* didaktikai jellegű: az azonos képzési anyagon alapuló oktatást a tanulók egyéni sajátosságainak kiaknázásával végzik. A differenciálás hagyományos módja: a humán és a reál tagozat különböző változatai, néhány ország gyakorlatában ma is megtalálható (Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Románia).

A *külső differenciálást* a fakultatív tantárgyak, a kötelezően választható tantárgyak és a szakkörök útján valósítják meg. A Szovjetunióban és az NDK-ban napjainkban egyre nagyobb tért hódít a fakultatív tantárgyak és a szakköri foglalkozások rendszere az egyéni- és a csoportmunkák, tanfolyamok formájában, amelyek végülis a merev osztályfoglalkozás feloldását jelentik. A csoportos